

ביאורים

האדם בנוי ממישורים שונים. רק על ידי ההרכבה והתיאום בין כל המישורים השונים, נוצר האדם השלם. נתחיל בהגדרת המושגים המפורסמים 'גוף' ו'נפש', ואחר כך נעבור לזהות הכללית של האדם - האנושיות, והזהות של האומה.

הרובד הכי נמוך בזהות האדם הוא הגוף שממנו הוא נוצר. הגוף הוא חומר הגלם הגשמי והחומרי שבו נמצאת נפש האדם. לגוף האדם, מצד עצמו, אין יכולת לזוז או לאכול, וכל שכן אין בו רצונות או שאיפות. תכונות אלו נוכחות באדם רק בזכות הנפש, שהיא כוח החיים שבאדם. ההבדל בין אדם חי לאדם מת הוא הימצאות הנפש. הנפש נוסכת באדם את החיוניות שבו, את יכולת העשייה והרצון.

כאשר בני ישראל שמרו על עצמם מאיסורי עריות, הם שמרו על הגוף בצורתו התקינה והראויה. באיסורי עריות התורה הדריכה את בני ישראל באשר לשאלה הבסיסית הנוגעת למהות הגוף - לאלו גופים ראוי שהגוף יתחבר ולאילו גופים ראוי שהגוף לא יתקרב. לכן שמירה על ענייני העריות היא השמירה היסודית על קדושת הגוף.

כאשר בני ישראל נזהרו מלשון הרע הם שמרו על נפש תקינה ובריאה. הדיבור הוא האופן שבו האדם מבטא את הנפש - את החיים שבו, את רצונותיו ומחשבותיו. ההיזהרות מלשון הרע מעידה על נפש המתנהלת כראוי, שאינה מפיקה דיבורים רעים.

השילוב של הגוף והנפש יוצר את הקומה השלמה הראויה להיקרא 'אדם' או 'איש'. מדרגה זו נקראת בפי המהר"ל אנושיות. כאשר ננסה להגדיר מיהו אדם, ודאי שלא נאמר שהוא רק הגוף שממנו הוא עשוי. מאידך, אי אפשר לומר שהוא רק רצונותיו או מחשבותיו, שהרי הוא גם מורכב מגוף. האדם הוא בעצם החיבור של הגוף והנפש שבו. בני ישראל שמרו על רובד זה בכך שלא שינו את שמם. השם הוא זה המבטא את מהות האדם ותפקידו, והשמירה על השם היוותה שמירה על זהות הפרט בישראל.

בנוסף לכך יש רובד של אומה. האומה הישראלית שמרה על טבעה האמתית בכך שלא שינתה את השפה שלה - לא שינו את לשונם. השפה מבטאת את תכונות האופי הכלליות של העם הדובר אותה. לדוגמה: השפה של עם ישראל, המיוחדים בקדושתם, היא לשון הקודש.

בכך שמרו עם ישראל על העצמיות שלהם בארבע דרגות אלה, שהן המישורים הבונים את האדם ואת העם, זכו ישראל לגאולה.

הרחבות

• תיקון המידות

ולא שינו את שמם להקרא בשמות אשר יקראו המצרים. עם ישראל במצרים היה נבדל מהמצרים בשמותם ואף בהתנהגותם, כי המצרים היו שטופים בזימה וגילוי עריות. על זה מצווה אותנו התורה: "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו" [ויקרא יח, ג]. הרב יהודה אריה לייב מגור מוסיף ביאור, מהו אותו מעשה ארץ מצרים: "הוא הקדמה לתקן המעשים... פירוש כמעשה ארץ מצרים לא תעשו הוא שלא ידמה מעשה איש ישראל למעשי הרשעים והוא תיקון המידות" [שפת אמת, תרמ"ב]. כלומר, התורה מצווה אותנו לא רק להתרחק מהעברות של המצרים, מהחטאים החמורים שהיו נחלת הכלל במצרים, אלא גם מהאופי של המצרים, מהמידות המקולקלות שאפיינו את החברה המצרית. לא רק מהמעשה הרע עצמו יש להישמר, אלא יש גם מצווה לתקן את המידות. ועל פי זה הוא מסביר מדוע קודם פסוק זה לפסוק: "את משפטי תעשו ואת חוקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם" [ויקרא יח, ד] בהתאם לרעיון: "דרך ארץ קדמה לתורה" - אחרי שהתורה מצווה על תיקון המידות, על דרך ארץ, היא מצווה אותנו מתוך כך לשמור את כל חוקי התורה ומשפטיה.

היה שינוי במה ששייך לפרט ולא במה ששייך לכלל האומה. כאשר לא שינו בארבעת הדברים האלו לא יצאו מעניינם הראשון, כי אם היו משנים דברים אלו היו יוצאים מעניינם הראשון ולא היו ראויים לגאולה. אבל כיון שלא שינו, ראויים הם לגאולה ולחזור למצבם הטבעי שיהיו בני חורין.

ארבעת הדברים הם שמירה על מהותו העצמית של האדם

וכאשר תעמיק בענין הזה היטב, תמצא פי כל ארבעה דברים אלו הם מורים על כל הדברים אשר שייכים לאדם, ואז תמצא דבר זה על בריו ועל אמתותו. פי אלו ארבעה דברים מורים על כל חלקי האדם, שהוא עומד בלי שנוי ולא היה יוצא מסדרו. ומאחר שהיו עומדים בלי שנוי בלתי יציאה מן הסדר, ראויים היו להיות נגאלים, כמו שהתבאר למעלה. וזה פי חלקי האדם הם: הגוף והנפש, שהם שני חלקי האדם, ועצם האנושית שחלה על שני החלקים ביחד, כאשר הם נקחים ביחד, שזהו דבר בפני עצמו, ומה שהאדם מתניח אל אמה מיוחדת, זהו ענין רביעי. פי אין ענין האדם וזאת זה שיש בו חלקיו, שהם שני חלקים: הגוף והנפש, ועצם האנושית דבר שלישי המתנהג מן שני החלקים שהם הגוף והנפש, כמו הבית שהחלקים שבו העצים והאבנים והם שני חלקים, וצורת הבית שנעשה משניהם הוא ענין שלישי. וכנגד אלו זכר: שלא היו פרוצים בעריות, שהעריות גדר לגוף שלא יצא להתחבר במי שאינו ראוי, פי העריות הם קרוב בשר במי שאינו ראוי. ומגיד לך כי לא היה יוצא הגוף מן הסדר המגביל, וזהו חלק אחר. וכן מה שלא היו אומרים לשון הרע זה שייך לנפש, כי הדבור שייך לנפש, שלא היה יוצא להתחבר אל זולתם מן האמות לגלות להם סוד ישראל, שהיה זה יציאה לנפש, זהו חלק שני. שלא שינו את שמם ושלא שינו את לשונם, פרוש זה: כי ישראל הם נבדלים מכל האמות, והבדל זה משני פנים: הבדל האחד בדבר שהוא לפרטי, דהיינו לכל אחד ואחד יש בהם הבדל מן אמה אחרת, שאף שכלם בני אדם, הלא אמרו (יבמות סא, א): אתם קרויים אדם וכו', וכמו שיתבאר דבר זה. וכמו כן מה שהוא שייך אל אמה בכללה, לא אל אדם פרטי. יש בהם הבדל גם כן מאמה אחרת, וזה שאמר שלא שינו את שמם, כי השם מורה על האדם הפרטי. ולא שינו את שמם להקרא בשמות אשר יקראו המצרים, ודבר זה מורה כי מה שהם נבדלים משאר אמות בדבר שהוא שייך לאדם פרטי, לא היה שנוי בהם. ומה שלא שינו את לשונם, רצה לומר הלשון הוא הבדל מה שהם נבדלים משאר האמות, מה שהוא שייך לכלל אמה, פי הלשון הוא לכלל האמה, וגם זה לא שינו. כלל הדבר, כי מה שיישראל נבדלים בדבר שהוא שייך לכל אחד ואחד לא היו משנים, וההבדל אשר שייך לאמה מצד שהיא אמה, פי אין ספק כי יש דברים שהם שייכים לכלל האמה, ודבר זה לא היה משנים גם כן. וכאשר לא שינו ארבעה דברים אלו, שהם כל הדברים אשר אם היו משנים היו יוצאים מעניינם הראשון שהיו בו והיו עצם אחר, ולא שייך בהם גאולה. אבל לא היה זה בהם, ולכך ראוי שיגאלו ויבאו לענין הראשון. פי מתחלה בני חורין היו בלא שעבוד, ראוי שיהיו חוזרים להיות בלא שעבוד. ולפיכך בארבעה דברים אלו נגאלו.

כשתעמיק בדברים אלו יתברר לך שארבעת הדברים הללו מורים על חלקי האדם השייכים למהותו, שכשאינו בהם שינוי נשמרת זהותו. כאשר ישראל שומרים על זהותם ולא משנים את מהותם הם ראויים לגאולה, כמו שהתבאר. ביאור הדבר, חלקי האדם הם: הגוף והנפש. האנושיות המולבשת על שני חלקים אלו היא חלק שלישי, והשתייכות האדם לאומה מיוחדת היא החלק הרביעי, ואין באדם חלק נוסף על אלו שהזכרנו. הגוף והנפש הם החלקים הבסיסים, והאנושיות דבר נוסף. ניתן לדמות זאת לבית הבנוי מעצים ואבנים. העצים והאבנים הם שני היסודות שמהם נבנה הבית, אבל ציורו שניהם עדיין אינו בית, עד שנוצרת הצורה הנבנית משני היסודות הללו. כנגד שלושת הדברים הללו הזכירו שלושה עניינים: שלא היו פרוצים בעריות, שזה קיום ושמירת הגוף, כי העריות גדר לגוף, שלא יתחבר עם מי שאינו ראוי להתחבר אליו. בזה ביטאו שלא יצא גופם ממהותו היסודית. מה שלא היו אומרים לשון הרע זה דבר שייך לנפש, כי הדיבור שייך לנפש. אם היו מגלים את סודם למצרים היה להם חיבור נפשי איתם, זה הדבר השני. השלישי, שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם. ביאור הדבר: ישראל נבדלים מן האומות, להבדל זה שני פנים: האחד פרטי, כי כל אחד מישראל נבדל מן האומות, אף על פי שכולם בני אדם, בכל זאת אמרו חכמים: אתם קרואים אדם. וההבדל השני לאומי. שלא שינו את שמם זה הגדר הפרטי, שלא שינו את שמותם להקראות כמצרים, כי השם מורה על מהות הפרט, ובזה לא היה בהם שינוי. ושלא שינו את לשונם שייך למישור הלאומי, כלומר הלשון מורה על ההבדל שבין האומות, כי הלשון היא לשונה של האומה, וגם בזה לא שינו. כללו של דבר: לא